

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 7 (2020/Yaz), ss. 147-168.

Geliş Tarihi: 16 Nisan 2020

Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

ROMEN ARŞİVLERİNE GÖRE TÜRKİYE'DE DİL VE EĞİTİMDEKİ DÖNÜŞÜMÜN DEĞERLENDİRİLMESİ (1925-1935)

Ömer METİN*

Öz

Milli Mücadele sonrası Atatürk öncülüğünde Türkiye'de başlayan modernleşme hareketi tüm Avrupa'da olduğu gibi Romanya'da da ilgiyle takip edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de özellikle eğitim, dil ve kültür alanında hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. On yıl gibi kısa bir sürede modern Türkiye'nin temellerinin atılması, Türkiye'de bulunan Romen diplomatların gözünden kaçmamıştır. Romen diplomatik temsilciler Türkiye'deki bu hızlı ve başarılı değişimi yakından takip ederek raporlar halinde Romanya hükümetine sunmuşlardır. Bu raporlarda Türkiye'nin bu denli yüksek başarı elde etmesinde Atatürk'ün en önemli etken olduğu da sıklıkla tekrarlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de 1925-1935 yılları arasında eğitim ve dil alanında yaşanan gelişmeler, Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi temel alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Romanya, Atatürk, Dil, Eğitim.

Evaluation of the Transformation of Language and Education in Turkey According to Romanian Archives (1925-1935)

Abstract

Turkey's modernization movement that began under the leadership of Atatürk after National Struggle, as well as all over Europe it has also been followed with interest in Romania. After the proclamation of the Republic of Turkey, especially there has been a rapid transformation in education, language and culture. Disposing of modern Turkey in a short time basis, such as ten years, it cannot be overlooked by Romanian diplomats in

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, metin_o@ibu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1307-321X.

Turkey. Romanian diplomatic representatives follow this quick and successful evolution closely in Turkey and they presented to the Romanian government in reports. It is also often expressed that Atatürk is the most important factor to obtain high achievement in Turkey. In this study it will be evaluated that developments in the field of education and language between the years of 1925-1935 in Turkey on the basis of Romanian Ministry of Foreign Affairs Archive.

Keywords: Turkey, Romania, Atatürk, Language, Education.

Giriş

Hiç kuşkusuz ki Osmanlı İmparatorluğunun çöküş dönemine girmesindeki gerilemesinin en önemli nedenlerinden birisi eğitim ve öğretimdeki yetersizlik ve ihmallerdir. Osmanlı klasik döneminde yapılandırılan eğitim sisteminin yıllar geçtikçe geliştirilmesi siyasi ve askeri başarıları destekleyen önemli bir neden olmuştur. Devletin bu kuvvetli yıllarında takip edilen eğitim politikaları eğitim kurumlarının bozulmadan varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Ancak yükselme döneminin sonlarına doğru batının birçok alanda olduğu gibi bilim-teknik ve eğitimde kaydettiği gelişmelerin takip edilememesi ve eğitimin ehil olmayan insanların egemenliğinde devam etmesi, Osmanlı eğitim sisteminin çağın gereklerinden yoksun kalmasına neden olmuştur. Her ne kadar XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren eğitimde batı tarzı reformlar yapılmaya çalışılsa da bu gayretler ikili bir eğitim sisteminin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak Osmanlı Devleti yıkılana kadar gerçek manada ne doğulu bir devlet ne de batılı bir devlet olabilmiş ayrıca eğitimde millî ve çağdaş seviye de yakalayamamıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında işgallerin getirdiği ortam, eğitim sistemini iyice gerilemesine neden olmuş ve yeni kurulan Türk devletinin çözmesi gereken en büyük meselelerden birisi de millî eğitim konusu olmuştur.¹

Başarıyla yürütülen Millî Mücadelenin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türk

¹ Bahattin Demirtaş, " Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler" *Akademik Bakış*, 1/2, 2008, s. 156.

toplumunu “millî-laik-çağdaş” bir yapıya kavuşturmak için köklü reform hareketlerine girişti. Bu aydınlanma savaşının ana hedefi, Türk milletini “muasır medeniyetler seviyesine yükseltmekti.² Atatürk, daha Milli Mücadele yıllarında eğitimin millileşme ve modernleşmesi meselesine büyük önem vermiştir. Savaşın en kritik evresinde 1921 yılında Ankara’da bir Maarif Kongresi düzenlenmesine öncülük ederek, ülkenin eğitim sorunlarına çare yolları aranmıştır. 1 Mart 1922’de meclisin açılış konuşmasında Gazi Mustafa Kemal Paşa, “Hükümetin en feyizli ve mühim meselesi Maârif umurudur” diyerek yakında gelecekte eğitim alanında yaşanacak büyük çağdaşlaşma hareketinin şifrelerini vermekteydi.³

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan model ile ilgili değildi. Osmanlı çöküşüyle paralel olarak eğitim-öğretim kurumları fiziki ve maddi açıdan da çok zor durumda idi. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923-1924 eğitim-öğretim yılında yaklaşık 12 milyon olan Türkiye’nin nüfusunun %10’u ve kadınların da sadece %3’ü okuryazardır. 1920’lerin ilk yıllarında Türkiye’de 4.894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksekokul olmak üzere toplam 5.062 öğretim kurumu vardır. Bu okullarda görevli olan öğretmen ve öğretim üyesi sayısı ise toplam 11.918’dir. İlkokullarda 341.941, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547 ve yüksek öğretimde 2.914 olmak üzere 358.548 öğrenci vardır.⁴ Milli Mücadele yıllarında ve hemen akabindeki ilk birkaç yıl eğitime bütçeden ayrılan payın oldukça düşük seviyede olduğu görülmektedir. Tabii ki bunun başlıca sebebi, ülkenin neredeyse tüm kaynaklarının ulusal bağımsızlık savaşında kullanılmak zorunda kalınmasıdır. 1921’de 57.128.833 liralık genel bütçeden eğitime ayrılan miktar 390.412 lira olmuştur. 1923’te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın Maârif Vekâleti’nin 3.033.003 liralık ödeneği olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktür. Çünkü Birinci Dünya Savaşında ve hemen ardından Milli Mücadele yıllarında kaybedilmiş eğitimcilerin sayısı oldukça fazlaydı. Bunun yanında eski

² Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi, Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 20.

³ Ayten Sezer Arıç, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, TTK, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 27.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 32. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, 2018.

sistemden kalma eğitimcilerin mesleki formasyonu yetersiz olmakla birlikte öğretim programları da çağdaş bir anlayıştan yoksundu.⁵

Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinin milli olmayan eğitimini Türk milletinin yaşadığı felaketlerin temel sebepleri arasında gören Atatürk, yeni devletin eğitiminin milli olmasını ısrarla her ortamda dile getirmiştir. Atatürk eğitim felsefesi olarak "akılcılığı" ve "bilimi" temel alıyordu. Hedef gösterdiği "çağdaş uygarlık seviyesinin de üstüne çıkma"nın akıl ve bilim ile olacağını bilincindeydi. Türk Milletiyle birlikte verdiği Kurtuluş Savaşını kazandıktan sonra yeni kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden şekillendirmek için eğitimi etkin bir araç olarak görüyordu. Atatürk, toplumsal devamlılık ve Türk milletinin dünya milletleri içerisinde hak ettiği yeri alabilmesinde eğitim sisteminin ne kadar önemli olduğunu farkındaydı. İçinde bulunduğu toplumumuzun eğitim sistemini gençliğinden beri eleştirel bir gözle bakmış, gözlemleri ve teşhisleri gelecekte eğitim sisteminde yapmayı düşündüğü köklü değişiklikler ve yetiştirilmesini istediği yeni insan tipinin nasıl olması gerektiği konusunda Türk milletine rehberlik etmiştir.⁶

Romen Diplomatların Raporlarında Türkiye'de Dil ve Eğitim Reformu

Birinci Dünya Savaşında farklı taraflarda yer almalarından dolayı kesilen Türk-Romen ilişkileri Lozan Antlaşmasından sonra tekrar normale dönmeye başlamıştı. Daha Milli Mücadele yıllarında itibaren Türkiye'yi yakından takip eden Romanya'nın Türkiye'deki diplomatik temsilcileri, 1923'te Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin kurulmasına ve devamında yaşanan modernleşme hareketine de büyük ilgi göstermiştir. Özellikle eğitim ve dil alanındaki gelişmeler ve Mustafa Kemal Paşanın Türk aydınlanma mücadelesindeki önderliği Romen diplomatlarca Romanya hükümetine raporlar halinde sunulmuştur.

Bu bağlamda Romanya'nın İstanbul konsolosluğu ilk kez 11 Ocak 1925 tarihinde Bükreş'e gönderdiği raporunda İstanbul'un kültürel yaşamı hakkında bir istatistik sunmuştur. Bu ilk raporda sadece İstanbul'daki eğitim kurumlarına dair bir değerlendirme yapılmış ve İstanbul'daki okulları 3 gruba ayırmıştır. Buna göre;

⁵ Demirtaş, a.g.m., s. 157.

⁶ Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Kurduğu Eğitim Sistemiyle Yetiştirilmesini İstediği Yeni İnsan Tipi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/39, 2017, s. 105-110.

- Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan üniversite ve liseler
- İl milli eğitim müdürlüğüne bağlı ama merkezi yönetiminin denetiminde olan ilk ve ortaokullar
- Müslümanlara ve Gayrimüslimlere ait özel okullar hakkında bilgiler verilmiştir.

Devlet üniversitesinde edebiyat, hukuk, Fen, ilahiyat, tıp, mülkiye olduğu, normal liselerin yanında sanat, ticaret, ziraat, denizcilik, veterinerlik ve askeri liselerin de olduğu dikkat çekmiştir. Bu liselerden 7 tanesinin öğrenciler için yatılı yurda sahip olduğu da belirtilmiştir. İlk ve ortaokulların sayısı ise 239 olduğuna ve bir tane de sağır-dilsizler için bir ilköğretim okulunun varlığına vurgu yapılmıştır. Romen diplomat 1925 yılı itibariyle İstanbul’da ortaöğretimde 30.000 den biraz fazla öğrenci ve 1061 öğretmenin mevcut olduğuna buna rağmen İstanbul’daki Müslüman nüfuz göz önüne alındığında 647.5569 kişi ve 77.721 okul çağında çocuk olduğu ve bu nedenle mevcut okulların yetersiz kaldığına dikkat çekmiştir. Bu öğrenci topluluğu için 50 kişilik sınıflardan oluşan 1555 dersliğe ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Devlet okullarının dışında 4 yatılı özel lise, 3 kolej ve 30 özel ilkokulunun 2500-3000 öğrencisinin bulunduğu aktarılmıştır. Devlet ve özel okullardaki öğrenci sayılarının ise toplamda 45.000 yaptığı ifade edilmiştir. İstanbul’da Gayrimüslimlerin de çok sayıda okulunun bulunduğuna dikkat çeken Romen diplomat Filality, bunların başında 70 okul ile Rumların geldiğine vurgu yapmıştır. Bundan başka Fransızların 31, İngilizlerin 3, Amerikanların 8, Ermenilerin 38, İtalyanların 18, Yahudilerin 17, Bulgarların 3, Alman, Avusturya ve Gürcülerin birer ve Katolik-Ermenilerin 9 olmak üzere toplam 191 yabancı okulunun olduğunu aktarmıştır.⁷

Bundan başka Ankara’da bir hukuk fakültesinin oluşturulması hakkında Atatürk’ün Halk Fırkası Genel Merkezinde yaptığı konuşma Romen diplomatlar tarafından Bükreş’e rapor edilmiştir. 9 Kasım 1925 tarih ve 1930 no’lu raporda, Atatürk’ün sadece bir asker olmadığı, ülkesinin her alanda kalkınması adına ileri görüşlü bir lider olarak önemli adımlar attığı aktarılmıştır. Romen diplomat Filality, Atatürk’ün konuşmasını olduğu gibi Romen Dışişlerine aktarırken, Türkiye’nin Cumhuriyet rejimi ilan etmesinden kısa

⁷ A. M. A. E., (Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi) Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Romanya’nın İstanbul Konsolosluğunun İstanbul’un kültürel durumu hakkındaki 11.01.1925 tarih ve 50 no’lu raporu.

sürede çok büyük bir dönüşüm yaşamaya başladığını, bunun en büyük mimarının da Mustafa Kemal Atatürk olduğunu ifade etmiştir.⁸

10 Aralık 1925 tarihli raporda ise Halk Fırkası Urfa Mebusu Mehmet Refet Bey'in⁹ Türkiye'de Müslüman vatandaşların Türkçeden başka bir dili konuşulması durumunda 1 ile 10 Lira arasında cezalandırılması yönünde verdiği kanun teklifi hakkında yaşanan gelişmeler aktarılmıştır. Türkiye'de bu kanun taslağı hakkında hararetli tartışmalar yaşanması gerekirken özellikle Güney Doğu Anadolu'daki vatandaşların konuya tepkisiz kalmasının çok şaşırtıcı olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte aynı raporda Halk Fırkasına yakınlığıyla bilinen Halk gazetesinin bu kanun teklifine şiddetle karşı çıktığı, bu teklifin sadece Urfa Vekilini bağladığını ve Halk Fırkasının kesinlikle böyle bir tasarrufunun olamayacağını altının çizildiğine de yer verilmiştir.¹⁰

Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu, 12 Nisan 1928 tarihli raporda "Türkiye'nin Eğitim Sistemi ve İlkokul Eksikliği" başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Türk hükümeti, Türk eğitim sistemini geliştirmek ve Anadolu'daki ilk ve ortaokul eksikliğini gidermek için takdire değer bir gayret sarf etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitim-öğretim seferberliği başlatan Türkiye, 1928 yılına gelindiğinde gözle görülür başarı elde etmiş, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yıldan yıla azalmaya başlamıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görev yapan öğretmenler ve onların yöneticileri kız-erkek çocukların eşit şartlarda ilkokula başlamaları için gayret sarf etmişlerdir. 1925-1926 eğitim yılında ilkokuldaki öğrenci sayısı 354.146'ya yükselirken bu rakam 1927-1928 yılında ciddi oranda artarak 416.828'e ulaşacaktır. Lisedeki öğrenci sayısı ise 1925-1926'da 5.271 iken 1928 yılı itibarıyla 7.386'ya, ortaokul öğrencilerini sayısı ise 4.355'e yükselmiştir. Romen diplomata göre yeni Türk devleti 5 yıl gibi kısa sürede eğitim alanında başarılı bir grafik çizmiştir.¹¹

⁸ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 09.11.1925 tarih ve 1930 no'lu rapor.

⁹ Mehmet Refet Bey, TBMM'de II-VI yasama dönemlerinde Urfa mebusu olarak görev yapmıştır. Uzun yıllar ülkenin birçok yerinde öğretmenlik ve idarecilik yapmış olması sebebiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nun sorunlarına hakim bir kişidir. Milletvekilliği döneminde özellikle eğitim camiasının sorunlarını TBMM'ye taşımış ve bu sorunların çözümü için çaba sarf etmiştir. Öğretmenlerin askerlik süresi, İlköğrenimin Türk okullarında yaptırılması, Maarif Teşkilatı Kanunu'nun değiştirilmesi, Türkiye'de Türkçe konuşulması, Lise ve ortaokullara parasız yatılı öğrenci alınması gibi kanun tekliflerinde öncülük yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Tekin İdem, "II. Dönem Urfa Milletvekillerinden Mehmet Refet (Ülgen)" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4/2, 2018.

Bey'in Hayatı ve Meclis Faaliyetleri

¹⁰ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 10.12.1925 tarih ve 2136 no'lu rapor.

¹¹ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Türkiye'de devlet okulları başlıklı 12.04.1928 tarih ve 1059 no'lu rapor.

14 Ağustos 1928 tarih ve 2097 No’lu “Yeni Türk Alfabesinin Kabulü” başlıklı raporda Türkiye’nin sosyo-kültürel hayatında çok ciddi değişiklikler getirecek yeni bir inkılap hareketinin başlatıldığı vurgulanmıştır. 1927 yılından itibaren Türk kamuoyunda yeni alfabenin tartışıldığını belirten Romen diplomat, öğretmenler, bilim adamları ve milletvekillerinden oluşan bir komisyonun kurulduğunu ve bu komisyonun Türkçeye uygun bir alfabe, gramer ve sözlük için çalışma başlattıklarını aktarmıştır. Komisyonun çalışmalarına İstanbul’da devam ettiğine değinen Filality, Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in komisyon çalışmalarının ilk günlerine başkanlık ederek, Türk bilim adamlarını cesaretlendirdiğine dikkat çekmiştir.¹²

27 Ağustos 1928’de Latin alfabesi ile ilgili yeni bir rapor gönderen İstanbul Konsolosluğu, Türkiye’de yeni alfabeğe geçiş sürecinde tam bir seferberlik hali yaşandığını aktarmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın bizzat çalışmalara katılarak öğretmenlere yeni alfabeği öğretmeye çalıştığını çok yakın zamanda tüm ülkede yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlanacağını Bükreş’e bildirmiştir. Yeni alfabenin kullanılmaya başlanması ile birlikte kamu kurumlarında çalışan devlet görevlilerin Latin alfabesi ile ilgili bir resmi sınava tabi tutulacağı ayrıca Türk gazetelerinde her gün Latin alfabesinin eski alfabenin yerine geçecek olmasının önemine dair haberler çıktığı vurgulanmıştır. Buna göre yeni alfabe ile birlikte sadece Türkiye’deki yabancılar ve azınlıklar değil okuma-yazma sorunu çeken Türklerin de sorunun kısa sürede çözüleceğine inanılmakta ve Türkiye’nin entelektüel yaşamında hızlı bir ilerleme yaşanacağına inanılmaktadır. Türkiye’de birkaç gazete, henüz yeni alfabe ile ilgili kanun çıkmadan köşelerinde Latince karakterle yazılmış makaleler yayınlamaya başlarken bazı gazeteler ise alfabe devriminin Türkiye’nin bağımsızlığında son safhalarında birisi olduğu yönünde iddialı haberler yapmışlardır.¹³

Raporun devamında Dolmabahçe Sarayındaki yeni alfabe kurslarının Prof. Necmi Bey önderliğinde devam ettiği ve Mustafa Kemal ve 100’ün üzerinde milletvekilinin bu kurslardan birisini takip edip, notlar aldıkları bildirilmiştir. Yeni alfabe ile ilgili kursların sadece devlet kurumlarında verilmediği bazı özel banka ve şirketlerin öğretmenler getirip çalışanlarına yeni Türk alfabesini öğretmeye başladıkları da aktarılmıştır. Bundan başka İstanbul Üniversitesi Psikoloji bölümünden bir profesörün, yeni alfabenin kabulü

¹² A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Yeni Türk alfabesinin kabulü hakkında 14.08.1928 tarih ve 2097 no’lu rapor.

¹³ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 27.08.1928 tarih ve 2159 no’lu rapor, s. 1.

sırasında yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçmek, değişik katmanlardan halkı bilgilendirmek için konferanslar vermeye başladığı da raporda yer almıştır. Alfabe çalışmalarıyla paralel olarak yeni Türkçe sözlüğünün de hazırlığını yapan dil bilimcilerden oluşan komisyonun düzenli olarak toplandığını belirten konsolos, İstanbul Vilayeti ve Halk Fırkası yönetiminin yeni alfabenin kullanımının hem kamu hem de özel sektörde çalışan personel için yaygınlaştırıcı tedbirler alındığını da aktarmıştır.

Bundan başka Türk hükümeti, Arap harflerinin yerine Latin alfabesi ile basım yapacak matbaanın oluşturulması için talimat verildiğine dikkat çekilmiştir. Yeni alfabe ile ilgili sadece Ankara ve İstanbul'da yoğun çalışma olmadığı, Türkiye'nin Trabzon, İzmir, Bursa, Çorum, Samsun gibi diğer önemli şehirlerinde de yeni alfabe için heyecanlı kurslar düzenlendiği bildirilmiştir. Bu illerdeki valiler, belediye başkanları, müdürler başta olmak üzere tüm devlet görevlilerinin kurslara devam ettiği rapor edilmiştir. Bundan başka Gazeteciler Derneği Başkanının Türkiye'deki tüm meslektaşları ile Latin alfabesi ile haberleşmeye başladığını ve bu gelişmeyi de Cumhurbaşkanlığına Latin harfleri ile yazdığı bir not ile bildirdiği aktarılmıştır.¹⁴

Romen konsolosluğu yeni alfabenin kabulü sürecinde en hummalı ve stresli çalışmayı Türk Eğitim Bakanlığının yaptığını da notlarına eklemiştir. 1928-1929 eğitim öğretim sezonunda Türk hükümetinin yeni alfabe ile eğitime başlamayı hedeflemesi, Eğitim Bakanlığının yoğun çalışmasına neden olmuştur. Eğitim bakanlığı tüm illerdeki okullara gönderdiği genelde öğretmenlerin herkesten önce yeni alfabeyle ilgili bir şekilde öğrenmesini ve okul yönetimlerinden gerekli tüm tedbirlerin alınmasını talep etmiştir. Ayrıca aynı genelgede çok yakın zamanda ders kitaplarının Latin alfabesi ile basımına başlanacağı ve yeni alfabeyle adaptasyon süreci göz önünde bulundurularak okulların biraz gecikmeyle kasım ayında açılacağı bilgisi de verilmiştir.

Raporunun sonunda Romen diplomat, Gazi Mustafa Kemal'in alfabe konusunu çok kısa sürede halletmenin onurunu yaşadığını özellikle belirtmiştir. Yaz tatilinde geçtiği küçük kasabalarda okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara kısa kısa Latin alfabesi ile ders veren Gazi Paşa'nın olumlu dönütler almasından çok mutlu olduğunu ve çevresine kısa sürede bu ülkede cahil vatandaş kalmayacağı şeklinde ifadeler kullandığı raporda yer almıştır. Raporun son paragrafında Romen konsolos Atatürk ve Türk modernleşmesi hakkındaki kişisel düşüncelerini açıklamıştır. Buna göre Mustafa Kemal Paşa, Türk milleti

¹⁴ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 27.08.1928 tarih ve 2159 no'lu rapor, s. 2-3.

için büyük bir şans ve devlet adamı idi. Kısa sürede aldığı radikal kararlarla Türk milletini karamsarlıktan kurtarıp geleceğe aydınlıkla bakmalarını sağlamıştı. Onun ileri görüşlülüğü, yeni gelecek Türk nesillerine enerji verecek ve yarınlarından ümitli olacaktı.¹⁵

4 Eylül 1928’de Türkiye’nin eğitim alanında yaptığı hamleleri anlatan bir rapor Bükreş’e gönderilmiştir. Buna göre 1928 yılında Türkiye’nin modernleşme hareketinde en önemli alanı eğitim oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hızlı bir dönüşüm yaşayan Türkiye, eğitim alanında radikal değişikliklere gitmiştir. Romen diplomat, kaldırılan tekke ve medreselerin yerine devlet okullarının laik sisteme uygun şekilde oluşturulduğunu ayrıca ailelerin çocuklarını ilköğretime başlatmalarının zorunlu hale getirildiğini bildirmiştir. Böylece okullaşma oranı ve öğrenci sayısı artırılarak daha sonraki eğitim bölümlerine (Ortaokul, Lise) genç nesiller hazırlanmaya başlanmıştır. Romen diplomat, Türkiye’deki okullaşma oranını ve eğitimdeki gelişmeleri İstanbul örneği üzerinden raporuna aktarmıştır. Buna göre 1928 yılı sonunda İstanbul’da değişik kategorilerdeki okullardaki toplam öğrenci sayısı 70.007 idi. İstanbul’da 347 ilkokul bulunduğunu ve bu okullarda kız-erkek öğrencilerin birlikte okuduklarını belirtilmiştir. Ayrıca İstanbul’daki ilkokullarda 970 kadın ve 467 erkek öğretmen bulunduğunu, kadınların oranının eğitim sisteminde hızlı bir şekilde arttığına dikkat çekilmiştir. Bunlara ek olarak 1928 yılı itibariyle İstanbul’da 2 kız ve 5 erkek lisesi, 6’şar erkek ve kız ortaokulu, 7 karışık ortaokul, 2 sanat lisesi, 1’er kız ve erkek meslek liseleri, bir imam-hatip okulu ile 2 tane de karışık lise bulunduğu raporda yer almıştır.¹⁶

24 Eylül’de başka bir raporda İstanbul Konsolosluğu, eylül ayı itibariyle Türk kamuoyunun üzerinde durduğu temel meselenin yeni alfabe çalışmaları olduğunu Romen hükümetine bildirmiştir. Daha önceki raporlarda belirtildiği üzere bazı gazeteler Latin karakterle yazılmış makaleleri köşelerinde yer vermeye başlamışlardı. Eylül 1928 itibariyle gazetelerde birden fazla makale yayınlanmaya başlamış ayrıca bazı devlet kuruluşları, vapurlar ve özel firmalar, Latin alfabesini levhalarında kullanmaya başlamışlardır. Romen diplomat, öğrenmesi zor olan Arap alfabesi yerine Latin harflerinin kullanılmaya başlanmasının Türkiye’nin Batı dünyasına entegre olmasında önemli virajlardan birisi olduğuna dikkat çekmiştir. Yeni alfabenin Türk kamuoyunda benimsenmesi sırasında Türkiye’nin cumhurbaşkanlığı, hükümeti ve

¹⁵ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Yeni Türk alfabesi hakkında 27.08.1928 tarih ve 2159 no’lu rapor, s. 4-5.

¹⁶ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 04.09.1928 tarih ve 2907 no’lu rapor.

ordusunun en fazla gayreti gösteren kurumlar olduğu, bunların dışında Halk Fırkası, Öğretmenler Birliği, gazeteler, ulusal enstitüler gibi kuruluşların da üstüne düşen görevi yaptığı bildirilmiştir. Ayrıca Türk hükümetinin yeni alfabenin resmen ilan edilmesinden önce bütün önlemleri aldığını ve ekim ayının sonuna kadar tüm devlet çalışmalarının yeni alfabeyle öğrenmiş olacağı da raporda aktarılmıştır. Türk Eğitim Bakanlığı, tüm yaz boyunca yoğun bir tempoda çalışarak hazırlıklarını tamamlamış, eylül ayı sonu itibariyle tüm okullara yeni alfabe ile ilgili teçhizatlar ve bilgilendirmeler gönderilmiştir. Ayrıca devlet basımevi, 1928 Eylül'üne kadar yüzbinlerce Latin alfabesi ile Türkçe kitabı basarak okulların ihtiyaçları dışında Türk vatandaşlarına da dağıtım yapmıştır. Türk ordusu da yeni alfabenin yerleşmesi için kendi içyapısında gerekli önlemleri alarak tüm ordu personelinin hükümetin belirlediği tarih olan Ekim 1928 sonuna kadar yeni alfabeyle öğrenmeleri için kurslar düzenlemiştir.¹⁷ Raporun devamında Halk Fırkası ile Türk gazetelerinin yeni alfabenin yerleşmesindeki önemine değinilmiştir. Buna göre Halk Fırkasına mensup milletvekilleri meclisin tatil olduğu yaz döneminde seçim bölgelerinde propaganda yaparak Türk milletinin yeni alfabe desteğini almaya çalışmışlardır. Türk medyası ise bu süreçte hemen hemen her gün Latin alfabesinin Türk toplumuna kazandıracakları hakkında yayınlar yaparak Türk kamuoyunu bu değişikliğe hazırlamıştır. Türk gazeteleri, yeni alfabe reformunun o güne kadar yapılmış olan yenilikler içerisinde gelecek nesillerin geleceğini etkileyecek en önemlilerinden birisi olduğunu sıkça vurgulamıştır. Romen diplomata göre gelecekteki Türk neslinin Batı ile bütünleşmesinde "Harf İnkılabı" başat rol oynayacaktı.

Romen diplomat raporunun sonunda bir önceki raporunda olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa'nın özverili çalışmalarından övgüyle bahsetmiştir. Onun sadece bir devlet başkanı değil aynı zamanda başöğretmen, şefkatli bir baba olduğuna dikkat çekmiştir. Gelibolu gezisi sırasında Mustafa Kemal'in devlet görevlilerini yeni alfabe hakkında sınava tabi tuttuğunu ve Ankara'ya geri dönerken birçok şehir ve kasaba durarak vatandaşlarının yeni alfabe için görüşlerini almayı da ihmal etmediği belirtilmiştir. Sivas gezisi sırasında çok ilginç bir olayın yaşandığını raporuna ekleyen Romen diplomat, Atatürk'ün bir kara tahta getirilmesini isteyerek değişik yaş ve eğitimde birçok kişiye yeni alfabe ile ilgili ders verdiği hayranlıkla aktarılmıştır. Bu ders esnasında okuma-yazma bilmeyen 60 yaşında bir Türk köylüsünün birkaç dakika içerisinde yeni

¹⁷ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Alfabe reformuna dair 27.09.1928 tarih ve 2305 no'lu rapor, s. 1-2.

harflerle kendi ismini yazmasının, alfabe reformunun Türk aydınlanma savaşında ne kadar hayati önemde olduğunun bir kanıtı olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak da Atatürk ile birlikte Türk milletini gelecekte çok parlak başarıların beklediğine vurgu yapılmıştır.¹⁸

Romanya’nın İstanbul Konsolosluğunun 3 Kasım 1928 tarihli ve “Türkiye’de Yeni Alfabenin Kabulü” başlıklı raporunda yeni alfabenin Türk meclisinde kabul edilmesi ve Başbakan İsmet Paşa’nın konuşması özet halinde verilmiştir. Buna göre meclisin açılış konuşmasında Başbakan İsmet Paşa, Türkiye’nin kısa sürede yeni alfibesini hazırlamayı başardığını ve Türkiye’nin hiç geriye bakmaksızın gelişmesine devam edeceğine vurgu yapmıştır. Türk gençliğinin ve milletin bu alfabe değişikliği ile modernleşme hareketine devam edeceğini, alfabe değişikliğinin Türkiye’deki okuma-yazma oranını kısa sürede artıracığına ve son dönemlerde eksikliği oldukça hissedilen entelektüel eksikliğin giderileceğine olan inancını da belirtmiştir. Başbakanın bu konuşmasından sonra meclisteki alfabe ile ilgili komisyonun kanun tasarısını kısa sürede görüşerek aynı gün kabul ettiği raporda yer almıştır. Bundan başka yeni alfabenin yurt genelinde uygulamasına en erken 1 Ocak 1929 en geç ise 1 Haziran 1930’da geçileceği ve bu tarihten itibaren ülkenin hiçbir kurumunda eski alfabenin kullanılmayacağı rapora aktarılmıştır. Raporun sonunda Gazi Mustafa Kemal önderliğindeki Türkiye’nin muasır medeniyetler arasında yerini alacağına inandığını belirten Romanya’nın İstanbul Konsolosu, Türkiye’deki bu alfabe değişiminin İran ve Afganistan gibi diğer İslam ülkelerini de etkilemesini beklediğini belirtmiştir.¹⁹

Ankara Elçiliği’nin 9 Şubat 1932’de gönderdiği raporda ise Türkiye’de çok ilginç bir gelişmenin yaşandığını not etmiştir. 1932 Ramazan’ında İstanbul’da bulunan büyük camilerde, özellikle Süleymaniye ve Ayasofya’da, 10 kişilik bir vaiz ekibinin Kuran’ı Türkçe olarak okudukları gözlemlenmiştir. Bu okuma esnasında Türk Radyosu, özel ekipmanlar aracılığıyla Türkçe Kuran’ın ilk defa ülke genelinde dinlenmesini sağlamıştır. Bu çalışmalardan başından beri haberdar olan Mustafa Kemal Paşa ise Çankaya Köşkü’nde hoparlörler aracılığıyla çevresindekilere Türkiye’de yaşanan bu değişikliği dinletmekteydi.

¹⁸ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Alfabe reformuna dair 27.09.1928 tarih ve 2305 no’lu rapor, s. 3-4.

¹⁹ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Alfabe reformuna dair 03.11.09.1928 tarih ve 34 no’lu rapor.

Romen elçiliğine göre, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yönetilen bu değişim hareketi, Halifeliğin kaldırılmasından sonra iç ve dış kamuoyunda çok radikal karşılanabilecek bir devrimdi. Romen diplomata göre Mustafa Kemal'in bu hareketi, Martin Luther'in İncili Almancaya çevirmesi kadar önemli bir girişimdi. Raporda belirtildiğine göre, Türkiye Cumhurbaşkanı'nun böyle bir karar almasında Menemen Olayından, 1930 Aralığına kadar yaşanan olaylar etkili olmuştu. Kanlı biten Menemen Olayından sonra Gazi, Türk milletinin, dini inancına ve devletine bağlı, ama aynı zamanda eğitimsiz olan kesimlerinin radikal gruplarının etkisinden kurtulması için Türkiye'yi laik bir ülke haline getirmeye karar vermişti. Eğer laik sistem Türkiye'ye yerleşir ise dini inançlarına bağlı bireylerin dünyevi yaşamlarında "Ulusal Bilinç" daha ön plana çıkarılabilirdi. Romen elçiye göre Türk hükümeti, vatandaşlarının "Ümmet" anlayışı yerine öncelikli olarak "Milli Bilinç" sahip bireyler olmasını arzulamaktaydı.²⁰

Romen diplomat raporunun devamında çok önemli bir noktaya daha dikkat çekmiştir; Atatürk'ün Kur'an'ın Türkçe tercümesini yaptırdığı günlerde Türkiye dışında yaşayan ve Türkçe konuşan toplulukların nüfusu hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, Rusya'da 30 milyondan fazla, İran'ın 1/3'ü, Irak, Orta Asya ve Çin'de birkaç milyon daha Türk yaşamaktaydı. Yani Türkiye dışında yaklaşık 50 milyon Türkçe konuşan devasa bir topluluk vardı. Eğer Atatürk'ün Türkçe üzerine yaptığı reformlar başarıya ulaşır ve bütün Türk dünyası ortak bir dil birliği yaparsa, ileriki dönemlerde Türkler tekrar dünya siyasetinde çok önemli bir güç merkezi olabilirlerdi. Bu nedenlerden dolayı Atatürk'ün dini kitapta dahi uygulamaya çalıştığı dil reformu çok önem arz etmekteydi. Ayrıca Mustafa Kemal'in, yıllar öncesinden bu değişime karar vermesine rağmen kamuoyunun tepkisi de göz önünde bulundurarak çalışmalar çok gizli yürütülmüş ve aniden sürpriz olarak Türk kamuoyunun önüne çıkarılmıştır.²¹

İstanbul Konsolosluğu, 26 Eylül 1932 tarihinde başlayan Türk Dil Kongresi hakkında rapor hazırlarken, Mustafa Kemal'in sadece dil değil, aynı zamanda tarih anlayışıyla ilgili tespitlerini de not etmiştir. Demokratik ve laik bir devlet oluşturmanın temelinde milli bir dil ve tarih birliğinin önemini bilen Mustafa Kemal Paşa, dış etkilerden ayıklanmış bir Türkçe'nin ve tarih bilincinin ortaya çıkması için çalışmıştır. Romen diplomata göre, Anadolu'da M.Ö. Anadolu'da yaşayan Hititler ile Türklerin tarihi bağını ortaya atan Mustafa

²⁰ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 no'lu rapor, 1-2.

²¹ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 no'lu rapor, 3-4.

Kemal, bu yaklaşımı ile tarih boyunca Anadolu’da bulunan medeniyetleri de kapsayıcı demokratik ve yapıcı bir yol çizerken, aynı zamanda Orta Asya’ya kadar uzanan Turancı bir anlayıştan örnekler de sunmaktaydı. Romen diplomata göre Atatürk, Türkiye’de Panislamizm’in izlerini silerek yerine Anadolu milliyetçiliği ile Turancılık karışımı bir anlayışı getirmek istemekteydi. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için “Dil” de önemli bir faktördü. Türkçe, tüm dünyadaki Türk toplulukları tarafından ortak bir dil olarak kullanılmalı ve Türkçe ’deki Arapça ve Farsçanın etkisi kırılmalıydı.

Raporun devamında, Latin alfabesinin kabul edilmesinin yukarıdaki hedeflerin gerçekleşmesinde ve aynı zamanda Türk toplumunun demokrasiyi özümsemesinde ne kadar etkili olacağı da ifade edilmiştir. Romen diplomata göre, Atatürk’ün Arap harfleri yerine yeni Türk harflerini kabul etmesi ve devamında Kur’an’ı Türkçeye tercüme ettirmesi, Anadolu Türklerinin dünyanın diğer bölgelerindeki Türkler ile sosyo-kültürel hayatta birleşmesini sağlayabilirdi. Türk Dil Kongresi’ni genel hatlarıyla değerlendiren raporun sonunda, Mustafa Kemal’e dünyanın her bir yanından tebrik telgrafları geldiği, özellikle Avusturya Doğu Dilleri Akademisi’nin bu kongreden övgüyle söz ettiği belirtilmiştir. Romen diplomat, yapılan kongrenin Türk dil ve kültürüne büyük katkı yapacağına ancak aşırı milliyetçi duygulardan kaçınılmasının Türkiye ve dünya barışı için de çok önemli olduğuna da vurgu yapmıştır.²²

19 Ekim 1932 tarihli raporda ise Türkiye’nin Birinci Dil Kongresi’nin sonuçları ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. 26 Eylül’de başlayan ve 6 Ekim 1932 tarihine kadar devam eden kongrede önemli kararların alındığı rapora aktarılmıştır. Kongrenin kapanış günü yapılan açıklamada, yeni harflerin kabul edilmesinden sonra yapılan çalışmalarla birlikte Türkçeye bir şekilde yerleşmiş yabancı orijinli kelimelerin ayıklanıp yerlerine öz Türkçe kelimelerin kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca kongrenin dağılmasından sonra, yeni bir Türkçe sözlük yapmak için oluşturulmuş komisyonun çalışmalarında sona yaklaştığı beyan edilmiştir.²³

31 Mayıs 1934 tarihinde Romanya’nın İstanbul Konsolosluğu, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden 1933 yılına kadar olan süreçte Türkiye’nin eğitim alanında gerçekleştirdiği reformları ve 1934-35 eğitim öğretim yılındaki beklentileri de kapsamlı bir rapor halinde Bükreş’ göndermiştir. Romen konsolos Osmanlı İmparatorluğundaki 18. ve 19.

²² A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 29.09.1932 tarih ve 1494-3 no’lu rapor.

²³ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 19.10.1932 tarih ve 3244 no’lu rapor.

Yüzyıllardaki eğitim sisteminin Güney Doğu Avrupa'daki ülkeler içerisinde en zayıf olanlarından birisi olduğunu belirterek Cumhuriyet öncesi Türk eğitimi hakkında kısa bir bilgi vermiştir. II. Abdülhamid döneminde bir takım yenileşme hareketinin yaşanmasına rağmen Osmanlı'nın çöküş döneminde eğitim kurumlarının çok da iyi durumda olmadığı rapora aktarılmıştır. Bununla birlikte 1923 yılında kurulan yeni Türk devletinin eğitime çok önem verdiğini ve kısa sürede önemli reformlar gerçekleştirdiği anlatılmıştır. Öncelikli olarak 3 Mart 1924 eğitim-öğretim birliğini sağlayan yasayı çıkaran Türk hükümeti, Şeriat ve Evkaf Nezareti kaldırılarak bu kuruma bağlı olan ve genellikle dini eğitim veren okullar ile Harbiye Nezaretine bağlı olan ilkokul ve askeri okulları da Milli Eğitim Bakanlığı altında tek bir sisteme bağlamıştır. Bundan başka yetim çocukların barındığı ve eğitim aldıkları yetimhaneler de Sağlık Bakanlığından Milli Eğitim Bakanlığının uhdesine geçmiştir.²⁴

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 22 Mart 1926 tarihli bir kanun ile bir akademi kurularak burada Türk dilinin ve akademik çalışmalar ilgili sıkıntıların giderilmesi hedeflenmiştir. 6 Eylül 1925'te Ankara'da Müzik öğretmeni yetiştirmek için bir okul açılırken 6 Nisan 1926'de Sanat Akademisi kurulmuştur. 1928 yılı Türk eğitim tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. 12 Temmuz 1928'de Zonguldak'ta Maden Mühendisliği Okulu ve aynı yılın mayıs ayında Ankara'da Askeri Harita Mühendisliği okulları açılmıştır. Türk hükümeti, yeni harflerin öğrenilmesi için bir halk seferberliği kapsamında 11 Kasım 1928'de başlayan ve Eylül 1929'da sonra eren okul çağında olmayan yetişkinler için "Halk Kursları" açmıştır.

Yaklaşık bir yıl boyunca devam eden bu kursların başöğretmenliğini Atatürk'ün yaptığını vurgulayan Romen diplomat, okul çağı dışında kalan tüm Türk vatandaşlarının bu kurslara devam etmesinin hükümet tarafından zorunlu tutulduğunu aktarmıştır. Öğretmen olmayan köylere kısa süreli "gezici öğretmen" sıfatıyla eğitimciler gönderilerek küçük köylerde dahi yeni alfabenin öğrenilmesi sağlanmıştır. Böylece kısa süre içerisinde Türkiye'de okuma yazma oranı belirgin bir şekilde yükselmiştir. Harf İnkılâbının devamında Türk dil bilimcileri çalışmalarına devam ederek Türkçe'nin zenginliğini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda 26 Eylül 1932 tarihinde Türk Dil Kongresi toplanmıştır. Kongreye bizzat katılarak çalışmalara destek veren Gazi

²⁴ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no'lu rapor, s. 1.

Mustafa Kemal, Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe terminolojinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.²⁵

Bundan başka 25 Mart 1931 tarihinden itibaren Türkiye’de ilköğretim zorunlu ve ücretsiz hale getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi yeniden organize edilerek Batı standartlarında yeni eğitimine başlanmıştır. Türk hükümeti, eski adı Darülfünun olan bu üniversitenin Türkiye’deki siyasi ve sosyal modernizasyona yeterli katkısı bulunmadığını, uluslararası bilim dünyasının gerçeklerinde hayli geride kaldığını tespit etmişti. Bu nedenlerden dolayı hem üniversitenin adı hem de içeriğinde köklü değişikliklere gitme kararı alınmıştır. Üniversitenin modernize edilmesi için 1 Ağustos 1933’de İsviçreli Prof. Dr. Malch, birkaç aylığına Türkiye’ye davet edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda elemeye gidilerek tecrübeli Türk öğretim üyeleri pozisyonlarını korumaya devam etmiş ve yurtdışından birçok yabancı Profesör getirilerek üniversite reformu başlatılmıştır. Üniversite reformundan sonra ortaöğretime de el atan Türk hükümeti, buradaki eksikliği gidermek için derslerin içeriklerini, isimlerini ve programlarını gözden geçirmiş, ülkenin ileri gelen profesörleri, ortaöğretimi modern standartlara ulaştırmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Ortaöğretimdeki çalışmalar Milli Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bey’in üstün gayretleriyle başarıya ulaşmış, yeni program 1934-1935 eğitim yılına yetiştirilmiş ve 9 Temmuz 1934’te yeni kabinede Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenen Zeynel Abidin Bey tarafından uygulanmıştır.

Raporunun devamında Romen diplomat, Türk hükümetinin eski rejime göre hem okur-yazar oranının artması hem de kalitenin yükselmesinde büyük başarılar elde ettiğini belirtmiştir. Türkiye’deki yeni rejimin okul içinde ve dışında vatandaşlarının eğitime ve kültürel gelişime ne derecede önem verdiğini açıkladıktan sonra Türkiye’deki eğitim ve kültürel yaşamdaki dönüşümü iki başlık altında (Türkiye’de Eğitim-Öğretim ve Eğitim Dışındaki Kültürel Reformlar) detaylandırmıştır;²⁶

A-Türkiye’de Eğitim-Öğretim

1. Ana okullar

Türk hükümeti, ilkokullarda görev yapacak ve aynı zamanda çocukları ilköğretime hazırlayacak ana okullarda da çalışabilecek genç kadın öğretmenleri

²⁵ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no’lu rapor, s. 5-6.

²⁶ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no’lu rapor, s. 7.

yurtdışına eğitim için gönderme kararı almıştır. Daha önceki yıllarda Türkiye’de bu öğretmenler geleneksel yöntemlerle yetiştiriliyorlar ve yabancı dil bilgisinden yoksun kalıyorlardı.

2. İlkokullar

Osmanlı döneminde ilkokulların eğitim süresinin bazı okullarda 6 bazılarının ise 5 olduğu belirtilerek Türkiye’deki yeni rejimin bu süreyi 5 yıl ile zorunlu hale getirdiği köylerdeki ilkokulların ise köy şartlarından dolayı 3 yıl ile sınırlandırıldığı aktarılmıştır. Ayrıca Türkiye’de son dönemlerde kız çocuklarının ilkokul gitme oranında gözle görülür bir yükselme olduğunu ve eski rejime (Osmanlı dönemi) göre yaşanan değişiklikler bir tablo ile verilmiştir;

Yıllar	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam Öğrenci	Toplam Okul
1913-1914	41.895	181.384	223.279	3413
1923	62.954	273.107	336.061	4894
1933	191.814	350.322	542.136	6713

3. Ortaokullar

Eski rejim sırasında İdadi olarak adlandırılan ortaokullar 5 ya da 7 yıldan oluşmakta ve lise dönemini kapsamaktaydı. Bu okullar yeni dönemde tamamen tekrar organize edilmiştir. Ortaokul ile lise birbirinden ayrılmıştır. Köylerde ilkokul sonrası ortaokula devam edip liseye gitmek istemeyen çocuklar için bu yeni sistem yapıcı bulunmuştur. Fakat bu sefer de küçük kasaba ve köylerde yeni ortaokullar oluşturma sıkıntısı ortaya çıkmıştır.

1931-1932 eğitim-öğretim yılında ortaokullardaki öğrenci sayısı 30.316’ya yükselmiştir. Bu rakam cumhuriyetin ilk yılında 1923-1924 eğitim döneminde sadece 5.905 idi. Ayrıca kız öğrencilerin ortaokullardaki sayısının büyük artış gösterdiği de raporda yer almıştır. 1923-1924 eğitim yılında 543 olan kız öğrenci sayısı, 1931-1932 yılında 7.511’e ulaşacaktır.

4. Liseler

Türk hükümetinin ilkokul ve ortaokula göre sıkıntı yaşadığı bölüm liselerdi. Türk hükümeti, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çok çaba

gösterilmesine rağmen, lise eğitiminin hedeflediği standartlara gelmediğinin farkındaydı. Buna rağmen Türk hükümetinin bitmek bilmez bir enerji ve sabırla liseleşme oranını arttırmak için çalışma içinde olduğu rapora yansımıştır. Osmanlı döneminden kalan lise mirasının Türk hükümetini zorladığını ifade eden Romen diplomat, yeni yönetimle birlikte lise çağında öğrencilere, gelecekteki yaşamlarında seçmeyi düşündükleri meslekler göz önüne alınarak eğitim verildiğini ve öğrencilerin üniversiteye hazırlandıklarını vurgulamıştır. Ayrıca lise eğitimi sırasında yabancı dil öğrenime Türk hükümetinin büyük önem verildiğine de dikkat çekilmiştir. 1923-1924 eğitim yılında 1.241 (1011 erkek-230 kız) olan liselerdeki öğrenci sayısı, 1931-1932 eğitim yılında 6.840’a (5.120 erkek-1.720 kız) yükseldiği raporda belirtilmiştir.

5. Öğretmen Okulları

Türk hükümetinin sıkıntı yaşadığı başka bir alan ise öğretmen yetiştiren okullardı. Eski rejim döneminde devlet bütçesinden destek almayan bu okullar bağlı olduğu vilayetin destekleri ile eğitimine devam etmekte ve pedagojik destekten yoksun durumdaydı. Cumhuriyet döneminde Milli Eğitim Bakanlığına bağlanan bu okullar için gerekli reformlar yapılarak öğretmen yetiştirme standartları yükseltilmiştir.

6. Sanat-Teknik Okulları

Türk Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye’deki meslek, teknik ve sanat okullarını modernize etmek için yurtdışından Dr. Alfred Kühne, Prof. Dr. John Dewey ve Omer Buyse gibi alanlarında uzman akademisyenleri getirmiştir. Ayrıca ülke genelinde bu okulları yaygınlaştırarak, öğrencilerin ileriki yaşamlarında Türk sosyo-ekonomik hayatına katkılarından yararlanmak hedeflenmekteydi. 1933 yılı itibariyle ülke genelinde sanat ve teknik okullarında toplam öğrenci sayısı 4.155 idi.²⁷

7. Üniversite

Türk hükümeti, Osmanlı döneminden miras kalan Darülfünun ismindeki Türkiye’nin tek üniversitesini 1933 yılında modernize etme kararı alarak

²⁷ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no’lu rapor, s. 8-9.

yurtdışından profesörler getirtmiş ve okulun ismini İstanbul Üniversitesi olarak değiştirmiştir. Lise ve teknik okullardan gelecek öğrencilerin yeteneklerine uygun bölümler açılması ve daha önce mevcut olan fakültelerinin modern dünyanın gereksinimlerine göre yeniden dizayn edilmesi hedeflenmiştir. Romen diplomat yakın dönemde İstanbul Üniversitesinden başka Ankara'da da bir üniversite açılmasının planlandığı yönünde duyular aldığını da raporuna eklemiştir. Raporun Türk okulları ile ilgili bölümün sonunda 1923-1924 ile 1931-1932 eğitim yılları temel alınarak tüm okullarda bulunan öğrenci istatistiği verilmiştir.²⁸

	1923-1924	1931-1932
<i>İlkokullar</i>	336.061	542.136
<i>Ortaokullar</i>	5.905	30.316
<i>Liseler</i>	1.241	6.840
<i>Sanat-Teknik Okullar</i>	981	4.153
<i>Öğretmen Okulları</i>	3459	5.395
<i>Üniversite</i>	2.914	4758
<i>TOPLAM</i>	349.580	593.598

B- Eğitim Dışındaki Kültürel Reformlar

1. Kütüphaneler

Osmanlı Devleti döneminde kütüphaneciliğe fazla önem verilmediğini beliren Romen diplomat, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kütüphanecilik alanında önemli çalışmalar yapıldığını rapor etmiştir. Öğrencilerin ve Türk halkının kütüphanelerden yeterince yararlanamadığını düşünen Türk hükümeti, kütüphanecilik ile ilgili bir birim kurarak ülke genelindeki kütüphaneleri elden geçirmiştir. Daha önceki dönemlerde kütüphanelerde kitap sayısının kayıt altına alınmadığını ama 1933 yılı itibarıyla Türk kütüphanelerinde 906. 476 kitap olduğunu bildiklerini aktarmıştır.

²⁸ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no'lu rapor, s. 10-12.

2. Okuma Odaları

Kütüphanelerle birlikte okuma odalarının da geliştirilmesi Türk hükümetinin üzerinde durduğu başka bir mesele olmuştur. Özellikle 1928’de Latin alfabesinin kabulünden sonra okuma odalarının sayısında büyük artış gözlemlenmiş ve bu odaların sayıları ülke genelinde 1720’ye ulaşmıştır. Cumhuriyet öncesi Türkiye’de herhangi bir okuma odasının bulunmadığı da raporda yer almıştır.

3. Müzeler ve Arkeoloji Problemi

Türkiye, arkeolojik kalıntılar bakımından Anadolu’nun sayısız medeniyetine ev sahipliği yapması nedeniyle çok zengin bir yapıya sahipti. Osmanlı Devleti döneminde arkeolojik mirasa yeterince önem verilmemiş, birçok tarihi eser tahrip edilmiş ya da diğer ülkelere bir şekilde taşınmıştı. Osmanlı devrine ait sadece İstanbul’da bulunan bir arkeoloji müzesi bulunmaktaydı. Konya ve Bursa’da da küçük birer müze deposu bulunmaktaydı. Cumhuriyet rejimiyle birlikte Türkiye, ülke genelindeki arkeolojik mirasa sahip çıkmaya başlamış ve Ankara’da Etnografta ve Arkeoloji, İstanbul’da Arkeoloji, Topkapı Sarayı ve Türk ve İslam Çalışmaları Müzeleri ile İzmir, Bursa, Konya, Adana, Edirne, Sivas, Amasya, Tokat ve Kayseri’de kent müzeleri açılmıştır.

3. Basım-Yayım

Daha önceki dönemlerin aksine Türkiye Cumhuriyeti, entelektüel yaşamın gelişmesine çok önem vermiştir. Devlet Basımevi özellikle Latin alfabesinin kullanımı ile birlikte hem yurtiçinde hazırlanmış materyalleri hem de yabancı dildeki eserlerin çevirisini basmaya ara vermeden devam etmiştir. Bu basımevi sadece eğitim-öğretimde kullanılacak kitapları değil aynı zamanda Türk milletinin okuma alışkanlığının arttırılması, bilimsel çalışmaların daha verimli hale gelmesi, kültürel alanda hızlı bir kalkınma yaşanması için de basım-yayım faaliyetlerinde bulunmuştur. Türkiye genelinde oluşturulan kütüphanelerin kitap ihtiyacını karşılamak için de çalışma yapılmıştır. Devlet eliyle basılan kitaplar, kadın okuyuculara daha ucuz fiyat ile satıldığı da Romen

diploma tarafından rapora eklenmiştir. Türk yetkililerden alınan bilgiye göre Devlet Basımevi 1933 yılı itibariyle 5 milyondan fazla yazılı materyal basmıştır.²⁹

Raporunun sonunda Romen diplomat, Türkiye'nin yaptığı reformlarla önemli bir yol kat etmesine rağmen modern dünyanın kültürel ve bilimsel alandaki seviyesine henüz ulaşamadığı fakat Türkiye'deki yeni rejimin henüz 10 yaşında olması nedeniyle bu durumun büyük bir sorun olmayacağını ifade etmiştir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti birçok devletin uzun sürelerde gerçekleştirdiği reformları birkaç yıl içerisinde gerçekleştirmiş ve modernleşme çalışmalarına ara vermeden devam etmekteydi. Romen diplomata göre Mustafa Kemal Paşa, Türk milleti ve modernleşmesi için çok büyük bir şanstı. Mustafa Kemal Türkiye'si, imparatorluk bakiyesinden milli bir devlet kurarak kısa sürede kurumları modern dünyaya göre yenilemiş, milli birliğe zarar verecek kuruluşları ya ilga etmiş ya da etkisiz hale getirmişti. Buna örnek olarak eğitim alanındaki bir gelişme örnek gösterilmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde Türk okullarını bilimsel kriterlerden uzak medreseler oluştururken yabancıların sahip olduğu eğitim kurumları da milli bütünlüğe zarar vermekteydi. Atatürk öncelikli olarak medreselerin yerine laik eğitim sistemi benimsemiş, eğitim-öğretimde birliği sağlamış ayrıca yabancı okulların Türkiye'nin milli bütünlüğüne zarar vermesini önleyici tedbirleri de kanunlar yoluyla almıştı.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı ve Milli mücadele sonunda oluşan Türkiye Cumhuriyetinin Mustafa Kemal Paşa önderliğinde gerçekleştirmiş olduğu modernleşme hareketi, diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi Romanya tarafından da yakından takip edilmiştir. Uzunca bir süre Hasta Adam olarak tabir edilen Osmanlı devleti yerine genç ve dinamik yeni bir rejimin kurulması ve devamında yaşanan hızlı dönüşüm Türkiye'deki Romanya diplomatik temsilcilerinin raporlarında ayrıntılı şekilde yer almıştır. Mustafa Kemal Paşanın derin öngörüsü ve dönemindeki birçok devlet başkanına örnek olacak modernleşme çabaları, Romen diplomatların dikkatinden kaçmamış, Türkiye'nin aydınlanma savaşının detaylarını Romen hükümetine düzenli şekilde aktarmışlardır. Özellikle kültürel alanda yapılan yenileşme hareketleri Romanya tarafından çok yakından izlenmiştir. Romanya'nın İstanbul

²⁹ A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 no'lu rapor, s. 13-15.

Konsolosluğu, Ankara Elçiliğine nazaran Türk modernleşmesini takip konusunda daha aktif rol oynamıştır. Nitekim Türkiye’nin eğitim ve kültürel yapısı üzerine 1925 yılındaki ilk raporu İstanbul Konsolosluğu hazırlamıştır. Yine bunu yaparken de İstanbul özelinden Türkiye’nin eğitim durumu genellemesi yapılmaya çalışılmıştır. Romen konsolos bunun gerekçesi olarak da İstanbul’un hala kültürel başkent olduğunu iddia etmiştir. Fakat 1928 Latin Alfabesi çalışmalarının yoğun olduğu dönemlerden itibaren Ankara Elçiliği de Türkiye’nin reform hareketlerini detaylı raporlarla Bükreş’e sunmaya devam etmiştir. Romanya’nın diplomatik temsilcileri, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonraki ilk on yılda eğitim ve dil çalışmalarında yakaladığı üstün başarıyı ve Mustafa Kemal Paşa’nın üstün liderlik vasıflarını sıkça vurgulamışlardır. On yıl gibi kısa bir sürede Atatürk önderliğindeki Türkiye’nin kat ettiği mesafenin örnek alınması gereken müthiş bir süreç olarak görmüşlerdir. Okullaşma oranında yaşanan dikey hareketlenmenin yanında Türkçe konusunda alınana cesur kararlar ve hızlı uygulanma şekli de Romen diplomatlarca hayranlıkla takip edilmiştir. Romen temsilciler, alfabe ve dilde sadeleşme reformunu anlatırken, Türkiye Türkçesinin tüm dünyadaki Türklerin ortak dili haline getirilme çabasının olabileceğini de iddia etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa’nın bilge devlet adamlığı, bu denli büyük reform hareketlerinin gerçeğe dönüştürülmesinde en önemli etken olarak gösterilmiştir. Romanyalı devlet adamlarının, on yıl gibi kısa bir sürede devasa reformları gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyetinin, muasır medeniyetler arasında Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yoluna devam edeceğine dair öngörülerini, hazırlamış oldukları raporlarda görebilmek mümkündür.

KAYNAKÇA

A- Arşivler

- A. M. A. E., (*Romanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi*) Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğunun İstanbul'un kültürel durumu hakkındaki 11.01.1925 tarih ve 50 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 09.11.1925 tarih ve 1930 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 10.12.1925 tarih ve 2136 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Türkiye'de devlet okulları başlıklı 12.04.1928 tarih ve 1059 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Yeni Türk alfabesinin kabulü hakkında 14.08.1928 tarih ve 2097 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 27.08.1928 tarih ve 2159 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 04.09.1928 tarih ve 2907 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Alfabe reformuna dair 27.09.1928 tarih ve 2305 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, Alfabe reformuna dair 03.11..09.1928 tarih ve 34 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 09.02.1932 tarih ve 231-3 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 29.09.1932 tarih ve 1494-3 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 19.10.1932 tarih ve 3244 no'lu rapor.
- A. M. A. E., Fond Turcia, vol. 45-Chestiuni Culturele, 31.05.1934 tarih ve 1480 nolu rapor.

B- Araştırma Eserler

- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, 32. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, 2018.
- Demirtaş, Bahattin, " Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler" *Akademik Bakış*, 1/2, 2008, ss. 155-176.
- Erdem, Ali Rıza, " Atatürk'ün Kurduğu Eğitim Sistemiyle Yetiştirilmesini İstedığı Yeni İnsan Tipi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/39, 2017, ss. 104-116.
- İdem, Tekin, "II. Dönem Urfa Milletvekillerinden Mehmet Refet (Ülgen)" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4/2, 2018, ss. 55-74.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi, Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 19-20.
- Sezer Arıç, Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, TTK, 2. Baskı, Ankara, 2014.